

NJIVA

KULTURNI VESTNIK

VSEBINA

J. PAHOR: VISEČE STENE. (Konec). — Stran 207.

EMIL HOJAK: UPOM (Pesem). — Stran 209.

MARIJA KMETOVA: GOLOBOVI (Nadaljevanje)
Stran 209.

STANKO KLEMENČIČ: MELANHOLIJA (Pe-
sem). — Stran 212.

ALOJZIJ RES: IVAN MEŠTROVIĆ — Stran 213.

FERDO KLEINMAYR: RAZREDNI PREDSODEK
— OVIRA PRAVIČNE SODBE O SOCIJAL-
NIH POJAVIH. — Stran 217.

PREGLED — ZADRUŽNIŠKI — PRIRODO-
SLOVNI — KULTURNI — KNJIŽEVNI —
Stran 219, 220, 221, 222.

Štev. 14

Letnik I.

V TRSTU, DNE 7. AVGUSTA 1919

IZHAJA VSAK ČETRTEK. NAROČNINA: ČETRTLETNA 9 L^{it.}, POLLETNA IN CELOLETNA
SORAZMERNO. POSAMEZNA ŠTEVILKA 80 ST. UREDNIŠTVO IN UPRAVNIŠTVO TRST,
ULICA MADONNINA 15, II. TELEFON 15-70. IZDAJA ZA „VIŠJI KULTURNI SVET“ IN
ODGOVARJA ZA UREDNIŠTVO IVAN REGENT. TISKA TISKARNA EDINOST V TRSTU

Konsumne zadruge za Trst, Istro in Furlanijo

registrovana zadruga z omejenim poroštvom

123 ustanovnih članov

16720 vpisanih članov

Otvoritev prvega skladišča 3. decembra 1903

Dosedaj razdeljenih podpor vdovam, sirotam in bolnim članom	K	182.797.72
Zadružno imetje	"	257.733.84
Zadružni skladi	"	732.221.66
Vloge v hranilnem oddelku	"	4.277.653.89
Skupni Inkasso od razdeljenega blaga	"	58.672.831.40
Dividende razdeljene v dobah od 1903-1916	"	217.171.94

Doba	Svota	Doba	Svota
1903—1904	64609 38	1911—1912	1258363 68
1904—1905	143390 95	1912—1913	2436233 26
1905—1906	148450 19	1913—1914	4263591 69
1906—1907	201206 58	1914—1915	4911718 92
1907—1908	366482 97	1915—1916	6262462 25
1908—1909	615508 12	1916—1917	8967505 48
1909—1910	873392 40	1917—1918	12394163 11
1910—1911	1050829 18	1918—1919	14714923 27
		od 1. julija do 28. februarja	
Skupaj		58672831	40

Osrednji urad: Via San Francesco d'Assisi 21 in 23.

Osrednja skladišča: Via S. Francesco d'Assisi 21, 22, 23, 27, 40 in Via C. Battisti 23.

MEHANIČNA PEKARNA: Povprečna dnevna produkcija 120 stotov.

SKLADIŠČA ZA RAZPRODAJO:

TRST:

Skladišče 1	Via dell'Istria 10
" 2	del Belvedere 34
" 3	Settefontane 6
" 4	dell'Acquedotto 67
" 6	Donadoni 2 A
" 8	Girolamo Muzio 6
" 10	S. Marco 13
" 12	del Pozzo Bianco 5
" 13	del Lloyd 10

Skladišče 16	Kjadin (S. Luigi) 800
" 17	Škedenj, na trgu
" 18	Vrdela, delavska stanovanja
" 26	Via P. P. Vergerio 871
" 31	Rojan, fra i Rivi
" 34	Pončana, delavska stanovanja 196
" 35	Sv. M. M. zgornja

ISTRA:

Skladišče 5	Milje
" 9	Pulj
" 11	Izola
" 15	Koper
" 19	Pulj
" 25	Chiampore
" 27	Rovinj
" 28	Bertoki
" 29	Vižinada
" 32	Volovsko-Opatija
" 36	Buje

MESNICE Via dell'Istria 10 (1), Via Settefontane (III), Milje (V), Via S. Marco 22 (30).

Kruh se razprodaja v vsakem skladišču.

SKLADIŠČE OBLEK št. 20: Via Raffineria št. 3, I. in II nadstr.

Skladišča v popravi:

Furlanija:	
Gorica (7)	Farra d'Isonzo (23)
Tržič (14)	Moša (21)
Panzano (klef) (24)	Kormin (22)
Gradiška (33)	

Nova skladišča (skorajšnja otvoritev):

TRST:	ISTRA:
Via Giulia	Piran
Via Malcantone	Škofije
Piazza dell'Ospedale	FURLANIJA:
Via Barriera	Žagrad

Priprava novih skladišč.

TRST: Novo mesto, Barriera nuova in Škorklja, Sv. Jakob, Carbola, Sv. Vid, Greta, Barkovlje, S. Sabba.

ISTRA: Vodnjan, Villa di Rovigno, Valle di Rovigno, Momian, Siccirole, Strugnan, Sv. Lucija, Umago, Sv. Rok, Krevatini, Ika, Ičići, Lovrana.

FURLANIJA: Oglej, Aiolo, Červinjan, Fiumicello, Fogliano, Romans, Ronki, Medea, Visco.

KRAS: Nabrežina, Sežana.

V PROJEKTU: Zadruga mlekarstva.

TRST, aprila 1919.

VODSTVO

J. PAHOR

VISEČE STENE

(Konec)

ZOPET negotovost, ki je Drenika tembolj mučila, ker dosedanjih še ni mogel razrešiti. Sam ni vedel, kaj naj prične, kakor bi se oglašale kali težke bolezni v njem, je čutil. Napotil se je spet k premogovniku, na poti pa mu je znanec povedal, da se je med rudarji že razvedelo o Gabru. Možje so onemeli in pričakovali, presenečenje je napolnilo globine. Premogovnik je dobil drugo lice, med delavci je ustajala zavest uboja.

Drenik ni šel v premogovnik, vrnil se je na svoj dom. Bežal je od ljudi in želel le to, da bi v samoti zbral lastne misli.

Toda ko je zvečer legel v posteljo, poln silnih vtisov dneva, se je zamañ trudil, da bi zatisnil oči. Vso noč je prebdel, ne da bi se umiril. Truden in slab je s prvim svitom vstal, z eno samo mislijo v razboleli zavesti. Šel je ob določeni uri na delo, a ni imel dovolj moči, da bi se spustil v premogovnik. Vrnil se je in pogledi rudarjev, ki so se nezaupljivo in plašno ozirali vanj, odkar je bil Gaber zaprt, so ga žgali.

Betlemovo truplo so že dvignili iz rova, v Drenikovi zavesti pa je vedno trdneje rastla gotovost o uboju. In vedno močnejše se je oglašalo vprašanje: Ali nisi tudi ti kriv? Zganil si ono nemo življenje tam doli, ali ni tudi na tvojih rokah madežev krvi?

Oprl je glavo v dlani in strmел pred se. Trudil se je, da bi se spomnil slednje svoje besede, ko je snoval in delal; nestrpno je iskal, ni li morda kdaj s svojim govorom zasadil komu v srce kali misli, ki je dozorela tako strašno dejanje. Važnejše trenutke vse borbe je sicer dobro pomnil, ostalo pa je čas polagoma že kdaj zabrisal. Morda bo pa zdaj kdo prišel in ga obdolžil težke krivde, morda odkrije preiskava vso široko razpredeno mrežo.

Nad vse mučen je bil za Drenika ta predpoldne. Ničesar ni mogel pričeti, samo čakal je, ves v skrajni napetosti.

Že popoldne pa se je raznesla vest, da je Gaber s tovariši prost. Dokazali so, da so bili

na svojih domovih ob času domnevane inženirjeve smrti. Spadali so vsi v delovno skupino, ki je bila tedaj prosta. Prebdeli so v delu noč in legli potem k počitku. Tudi je vse kazalo, da se je morala komisija uveriti o naravni smrti nesrečnika, saj niso sledile nikakršne nadaljne preiskave.

Dreniku je odleglo, takoj se je odpravil k Gabru, ki ga je našel na domu. Vzradoščen mu je stisnil roko, ko je zaslišal, da je popolnoma prost in bila sta si spet ona dobra prijatelja, kakor pred vsemi temi osodnimi dogodki. Izginila je senca, ki se je bila ukradla med njiju, sedla sta in si pričela pripovedovati, vse od tedaj, ko sta se ločila. Gaber je bil takoj zopet stari, pošteni bojevnik.

»Še nekaj dni počakamo,« je menil, »potem pa z vso silo spet na delo! Stvari so se zasukale, naše naloge pa so še vedno iste, saj pravzaprav še nismo ničesar dosegli!«

Drenik je priznal, da bi bila organizacija rudarjev prav v sedanjem času najbolj potrebna, toda ogreti se ni mogel.

»Vsaj nekoliko moram pozabiti,« je dostavil, »kar je bilo. Vse preživo mi je še pred očmi. Nisem zmožen dela!«

Koraki so se začuli v veži, širokopleč mladenič se je pojavil na vratih. Bil je oni, ki ga je Gaber uporabljal kot svojega najzanesljivejšega zaupnika.

»Saj sem vedel,« je pozdravljal z močnim glasom in z odkritim zadovoljstvom, »da boš kmalu prost; pa me vendar veseli, da si že zunaj. Ti da bi koga ubil? Jih pa premalo poznajo, premogarje.«

Jemal je izpod jopiča steklenico vina, da jo položi na mizo, obenem pa se oziral, da bi našel stol.

Ta trenutek so se ujele Gabrove oči z Drenikovimi, oba moža je hkrati spreletela slutnja.

»Nalašč sem ti prinesel,« je nadaljeval mladenič in gledal, kako je ustregel; »kozarec daj!«

»Res je,« se je vmešal Drenik, »potem pa nama bo France kaj povedal, gotovo ve kaj posebnega.«

Z živimi očmi ga je mladenič pogledal ter se hkrati nasmejalo.

»Kdò, jaz? Posebnega? Boste malo zvedeli od mene!«

Govoril je s posmehom ter se ozrl v Gabra, kakor bi mu hotel nekaj reči. Pa se je premislil, samo lokav pogled je govoril. Čutiti je bilo, da Dreniku ne zaupa. S povsem drugim glasom je čez trenutek nadaljeval:

»Hvala Bogu, da je tako končalo. Zdaj pa na delo. Dosegli bomo vse, kakor se prej še nadejali nismo.«

Dvignil je kozarec na Gabrovo zdravje, pogledal nezaupljivo Drenika, izpil vino v dušku in pričel nato razvijati svoje misli, kaj jih vse čaka. Govoril je gladko in premišljeno, z živo vnemo. Gaber je poslušal z zanimanjem, tuptam napravil opazko, Drenik pa je strmel v kozarec skoro kakor povsem odsoten.

Gaber je to opazil.

»Kaj pa ti je?« je vprašal tovariša. »Pa ne, da bi bil bolan?«

Drenik je odločno zanikal.

»In zakaj tako molčiš?« je silil Gaber. »Kdo naj se loti vsega dela, če ne ti? Kdo naj vodi?«

»Jaz?« Drenik je uprl oči v Gabrovo, ne da bi povsem vedel, kaj naj reče. »In zakaj prav jaz?«

»Vprašaš, to je vendar samoobsebi umevno. Kdo je vodil od vsega začetka?«

Mladenič je gledal Gabra, kakor bi ne mogel razumeti nobene vseh teh besed. Saj mu vendar nihče več ne more zaupati, je govorilo njegovo oko.

»Ni več, kakor je bilo,« je odgovoril Drenik gotov in z vso resnostjo, »nekaj je prišlo vmes in zdaj —«

Ustavil se je in Gaber mu je gledal v obraz. V trenutku je razumel.

»Kaj nama mari!« se je malomarno otresel. Prijel je kozarec in se skoro čudil resnim pozetam v prijateljevem obrazu.

»Sicer pa je bila najbrže nesreča,« je dostavil in pil.

»In če je bil uboj?« je hlastno vprašal Drenik.

»Midva nisva kriva!«

»Seveda, ti nisi kriv, a jaz?«

Drenik je govoril tišje, toda v silnem razburjenju. Tisti trenutek se je vmešal mladenič:

»Vi? Vi ste ukazali? Petraku?«

Z gornjim životom se je nagnil naprej in nestrpno čakal odgovora. Drenik je obstal, bledica mu je spremenila obraz.

»Nikdar!« je izpregovoril čez čas z vso silo, kakor bi ga kdo tiščal za grlo, mu ne bi pustil dihati. »Petrak? Kdo je to?«

»Vi da ga ne poznate!« je hotel ironizirati mladenič s svojim močnim glasom. Toda Gaber ga je takoj zavrnil in ustavil. Opisal je Petraka, ki je bil znan kot nasilen rudar.

»Torej vendar uboj?« je vprašal po trenutku molka Drenik z globokim glasom. »Kako to veste?« se je obrnil naravnost do mladeniča ter visel s skrajno napetostjo na njegovih ustnih. Ta pa je gledal nezaupno ter se umikal.

»Kaj meni mar! Ne vem in od mene ne bo nihče zvedel.« V trenutku se je razgrel. »Nihče, pravim!« Zaklel je srdit in udaril po mizi, da so zažvenketali kozarci. »Prav je psu!«

Razbujen je pričel naštevati vsa zla dejanja inženirjeva in Gaber, ki ga je tudi že ogrelo vino, mu je vneto pritrljal. Drenik je povsili glavo in mrzlično kopal po spominu: Petrak! Petrak!

Imel je že razločneje moža pred očmi, toda iz pogovorov se ni mogel ničesar spomniti. Dvakrat je prekinil mladeniča, da bi kaj zvedel, toda ta je trdovratno molčal. Čakal je, da bo morda v vinjenosti kaj izdal, toda fant je dobro vedel, kaj govori. Še enkrat je Drenik poskušal napeljati pogovor na Petraka, mladenič pa ga je brezobzirno zavrnil, da mu ničesar ne zaupa. Drenik ni odgovoril, temveč se hkrati dvignil in poslovil. Gaber je sicer fanta opravičeval, vendar je Drenik odšel brez odloga.

Na ulici je bil hlad, pa ga ni čutil. In ko je prispel domov, mu še na misel ni prišlo, da bi prižgal luč. Sedel je v temo in sklonil glavo. Z vso silo je terjalo v njem odločitve nekaj velikega, neizprosnega.

Rov se je odprl pred njim, ozka, temna ječa. Sredi med stenama človek z upi in željami, a nad glavo razrit obok. Samo dih zakona in zemlje, pa bo tonilo vseokrog, bo pokopalo upe in želje v temo.

Kakor pripravljene žrtve stojte možje, a le do sten segajo odmevi njih src, do temnih,

gladkih sten. Nihče jim roke ne da, še slednja kaplja zdravja in moči se zahteva od njih. A kjer je kdo padel, tja pride drugi, morda še prej, ko so se osušili madeži krvi. Kaj čuda, če sredi gluhe teme ugasne iskra, vkresana v dno duše. Takrat se dvigne strast, kakor nevihta, ki zavre iz oblakov na obzorju in udari človeka v obraz, preko oči...

A če je nad človekom prosto nebo, brstje vseokrog in brazde, je v srcu tišje. Sredi cvetja trav in vetra čezenj, sredi klasja in ognjev nad poljem je človek pokojnejši. Plamen ga vžiga, mrak oblakov ga hladi, vihre mu bijejo v obraz, toda duša raste, nič bolnega ne vre v njej. Pozdravljajo jo zarje, moči zemlje ji govore, večerni prameni, ko mladike dozo- revajo in prično ugašati.

In ko pada jesen z belimi slanami čez vele trate, ko ptice zasanjajo in se megle vedno tesneje tko čez obnebe, takrat se človek vrača v dom. Polja poležejo, daleč daleč se gozd zatopi, vode prekrije zvezdna noč. Takrat pregleda človek svoje delo, preizkuša se in vzre v srce: mirno je, pokojno, srečno —

Drenika je zganilo. Vstal je in prižgal luč. Vode si je vlil, razpravil se ter umil prsi, ramena in pleča. Toda temni madeži se niso hoteli prav umakniti. Tudi začrneli žulji v dlaneh in pod prsti se niso dali izmiti. Drenik je strmел vanje in tiho se mu je kradlo v srce.

Prvič v življenju je začutil, z ljubeznijo zdravih in močnih, kaj je domovina in že iz dalje mu je prinašalo pokoja njenih polj, njene neba in njenih zvezd.

EMIL HOJAK:

UPOM

Tamkaj sive so daljine,
tam pustili smo spomine;
naših dni razkropljen trop
šel v procesiji je v grob.

Tam so jadra sneznobela,
kot da v solncu bi gorela
in na njih sto svetlih snov
išče zlatih si gradov.

Tam so sfinge kamenite,
kdo bo vzel jim uganke zvite? —
Jadra se v vihar podé,
sfinge zlobno v nas režé!

MARIJA KMETOVA:

GOLOBOVI

(Nadaljevanje)

MORA biti danes tu. Nate je naslovljeno,« je rekla v joku Manca.

»Oh, neumnica! — Hitro moraš na kolo-dvor in povej drugi naslov. Nekaj dni je lahko vse tam na kolodvoru. Oh — tako stara — pa tako neumna! Vidi se ti, da si živela vedno na kmetih. Da te ni Cene kaj poučil.« Zmajeval je z glavo in izpraševal to in ono. Otroci so pojedli in pospali. Manca in Anica pa sta odšli po mestu iskat stanovanja.

Čudno so ju gledali ljudje, vedeli so takoj, da sta tujki. Nekateri ju niso razumeli in pokazali molče dalje. Drugi so zmajali z glavo in odšli mimo. Navadno je govorila Anica, Manca ni mogla ničesar več.

»Je tu stanovanje?«

»Je — koliko oseb?«

»Osem.«

»Ha — draga moja — potem pa ni nič. Idite dalje!«

In spet sta šli. Omahovaje in brez vsake volje in moči.

»Je tu stanovanje?«

»Kdo ga hoče?«

»Moja mati.«

»Nimate očeta?«

»Ne. Umrle je.«

»Potem pa kar pojdiva. Kdo bo plačeval!«

»Imamo pokojnino.«

»Koliko otrok?«

»Sedem.«

»Nič, nič,« in hiteli so zapirat vrata za njima. Tako sta hodili vse popoldne, po stopnjicah gor, po stopnjicah dol, v klanec, navzdol. Vedno iste besede, ista vprašanja, isti odgovori. Anica je jokala in se tresla po vsem životu. »Saj ne bova dobili nič,« je vzdihnila. »Kar vrnem se. Služit grem. O ti moj bog — ko bi bila vedela! Kaj zdaj, kaj zdaj!«

»Ne obupajte vendar,« jo je tolažila Anica. »Stanovanje bova vendar dobili. Glejte — še tu gor pojdiva!«

In šli sta proti Pobrežju. Tam je stala nizka, revna hiša, ki je bila dolga in je izgledala kakor hlev. Vsepolno vrat in oken se je vrstilo na sprednji strani. Cela kopica otrok je vršala

in vpila. Pretepali so se, trgali za obleko, lasali se, suvali, gnetli v prahu, jokali in vpili.

»No, tu je pa dosti otrok. Ne bodo se nas zbalı,« je dejala Manca. In res, končno sta dobili stanovanje. Majhno sobo z enim oknom, kuhinjo brez okna, le skozi steklena vrata je prihajala svetloba s ceste. Tudi cena je bila zmerna. Manca se je križala in dejala:

»O bog, v takem bom stanovala zdaj! Kakšno je tod okoli! Sama dvorišča, sama gnojnica, sam prah in smrad. O — in še hvalna moram biti, da sem dobila sploh kaj!«

* * *

Drugi dan so se selili v novo stanovanje. Dosti denarja je šlo. Manca je hitro pisala Polonci, naj gre Lojze po denar. Rabi ga za otroke. Vse je pošlo. Pokojnine je malo. Starejše je spravila v šolo. Anica in Tine sta morala prislužiti kaj s poučevanjem drugih. Hudo je bilo življenje. Časih je Manca one mogla in se je kar zgrudila vsled skrbi. Najmlajši je dajala mesto mleka vodo s sladkorjem. Drugi so jedli sam krompir in samo prežganko. Še tega ni bilo vedno zadosti. Velikokrat je morala Manca h komu in je prosila za podporo. Težka so bila taka pota — pa morala je. Časih so jo zapodili in jo zvali beračico in lenobo. Sama ni vedela in sama si ni mogla reči, kako je preživela vsa ta dolga, huda leta. Klečala je v cerkvi, vroče molila, vzdihovala in se spet prerila skozi novo težkočo. Kolikokrat je jokala pri trgovcu, ki ni hotel dajati več! Kolikokrat je s krvavimi rokami lomila robidovje in trnje ob mejah, da je imela kurjavo za največjo silo. Kolikokrat je vzdihovala vsa lačna in bedna, ona — hči nekdanjega žužemberškega bogataša! O — in vse, vse drugo — kako jo je tlačilo, bilo in teplo. Posebno v začetku, takrat, ko ni bilo denarja od Polonc.

Polonca je prejela pismo in Lojze je odšel po denar. Izročili so mu ga brez ugovora, ker so vedeli o Cenetovi smrti in potrebi družine. Dal ga je Polonci in dejal, naj ga kar precej odpošlje. Polonca je šla v kamro, spisala nakaznico za denar, pa se je zagledala v bankovce in jih obračala v rokah. Zardela je in v ušesih je pričelo bobneti in vršati. Strah in groza sta jo sprehajala. »Ta denar — denar — in odposlati ga moram! Ko bi ga tako rabila! Vino bi plačala in Stegnarja. Kaj, če bi ga obdržala? O bog — o bog!« se je stresla. »Ne

— ne — to bi bilo zelo pregrešno!« Obrnila se je in se oblekla, da odide na pošto. Le enkrat je ljubeče pogledala denar in roke so se ji tresle. »Če bi ga pa vendarle obdržala? Saj sem dala Cenetu in Mancı tako že nekaj denarja — in poslala jim bom v Maribor vedno kaj, krompirja, moke in drugih stvari. Vse bi bilo poplačano s tem. Bi bil to še greh? Saj jim v Mariboru gotovo ne gre tako hudo. Brata ima Manca tam; bogat je. Več ji lahko da kakor jaz. — Jej — jej — pa vendar ne. Golobova Polonca ne stori kaj takega!« je odločno sklenila, se obrnila in odšla proti Potoku na pošto. — Ne daleč od pošte, je še enkrat pregledala in preštela denar. Srce jo je zbolelo. V glavi se ji je zavrtele in obstala je. »Denar — rabim ga — nujno rabim — tu ga imam — pa bi ga odposlala? Toliko mi je pomagano z njim, v roki ga držim, pa bi ga oddala? Jezus, Jezus — odpusti mi —! Če je to greh — ne zavedam se ga! Težko mi je, potrebna sem denarja — ne morem drugače — o Marija! — Saj to ni tatvina, ni rop — ni greh — domači smo, veliko sem jim že dala — še jim bom. Jaz ga bolj rabim — torej? Torej? — O!« Stisnila je denar v pesti, ga dejala v nedrije in odhitela domov, kakor bi jo kdo podil. V prsih jo je peklo, v glavi stiskalo, pa nazaj ni hotela. Vsa upehana je prišla domov, hitro spravila denar v skrinjico in se oddehnila. »Sicer pa — saj ga lahko še pošljem,« se je mirila. »Jutri — pojutrišnjem — kadarkoli že.« Pa ni odposlala denarja ne naslednji dan in ne čez dva dni. Tudi ni plačala z njim vina in Stegnarja. Nakupila si je nekaj obleke in obuvala, — in tako je raztrosila denar kakor vedno. Ni imel teka in blagoslova. Razpršil se je kakor prah v vetru —

Manci je čez teden dni odpisala, da sodnik ni dal denarja, češ, prezgodaj je še, vsaj pet do šest let mora biti denar še naložen.

Manca se je prestrašila. Toliko, da ni omedlela. Verjela je Polonci, ker si ni mogla misliti, kako in zakaj bi se lagala Polonca in čemu ne bi poslala denarja. Da bi ga obdržala Polonca, to ji še na mar ni prišlo, niti v sanjah. Anica je morala prositi odvetnika, pri katerem je poučevala otroke, da je posodil Mancı. Odvetnik je bil bogat in dober mož. Več siromašnih rodbin je podpiral. Dal je Anici več, kakor ga je prosila in se nasmehnil, pri besedi, da bo vrnila mati. Zamahnil je z roko in se

ozrl v stran. Tako so bili za zdaj rešeni naj-
večje bede. Čakala jih je pač še vedno pred
durmi, pa Manca je stopila preko nje vedno
takrat, ko je že lakota silila v stanovanje.

IX.

Stegnar je hodil pri Golobovih na Griču
po sobi gor in dol, roke v žepih in klobuk
pomaknjen nazaj. Polonca in Lojze sta
sedela ob peči.

»Veš, Polonca — prav nič se ne brani!« je
govoril Stegnar. »Tomažinov Jaka ni napak.
Oče je varčen, dober gospodar — in tudi Jaka
je tak. Vidi se mu že na obrazu, na hoji, na
vsaki kretnji. Izpraševal me je o tebi Polonca
— vse — kako in kaj je pri vas. No, jaz sem
te hvalil in tistega dolga še omenil nisem. To
tako ni dosti. Kmalu mi lahko daš tisto — kaj
— to ni nič. Že vem že — kar molči Polonca.
No, in kaj sem hotel reči — torej — da. Jaka
bi te prav rad. Saj veš — združite lahko potem
oboje — Tomažinovo posestvo in vajino.
Jaka je edinec — in stari Tomažin si že dela
denar. He — zna — zna. No — kaj porečeš,
če prideva v nedeljo, Polonca?«

»Sama ne vem. Še zdaj ne. Kaj pa ti praviš
Lojze?«

»To — to — to bi ne bilo nápak! Hm —
kakor misliš. Jaz bom že tudi pomagal pri
hiši. Saj veš, dosti storim.«

Stegnar se je nasmehnil in pogledal skozi
okno. Potem se je obrnil in dejal:

»No da. Stvar je v redu. Prideva, kaj ne?«

Polonca je povesila oči. Pokimala je in rekla:

»Pa pridita!«

»Tako je prav! Ne boš se kesala!« je dejal
Stegnar in odšel.

»Veš kaj,« je dejal Lojze potem, ko sta bila
s Polonco sama, »veš kaj — kako pa potem,
ko doraste Tine?«

»Nič,« je skomizgnila z rameni Polonca.
»Do takrat — eh. Sama ne vem. Mislim, da
se vse lahko naredi.«

Lojze je zmajal z glavo in odšel.

* * *

V nedeljo dopoldne, po prvi maši, ko ni
bilo ljudi v gostilni, sta prišla Stegnar in Jaka.
Ta je bil neroden fant. Velik in droben,
kratkih besed in topega pogleda. Prišel je,
pogledal po hiši in obstal sredi sobe.

»Bog daj Polonca,« je dejal Stegnar. »Tukaj
sva zdaj. No, Jaka — poglej ga no! — Kaj
pa zijaš, ali ni prijazna hiša to, kaj? In Po-
lonca ti je všeč. Ha-ha — se bosta že sprijaz-

nila, že. Tako, zdaj pa poglejmo po hiši!«

Hodili so iz štibeleca v kamro, iz kuhinje v
vežo, na mostovž, po stopnjicah navzdol v
klet in na dvorišče. Povsod je hvalil Stegnar,
mahal z rokama in se zaklinjal, da takega
posestva in take čedne hiše ni izlepa. In
Polonca! Kako pridna gospodinja je to!
Delavna, varčna! In tudi brhka! Res ni stara
dvajset let — pa dosti čez trideset tudi ne.
Je vsaj pametna. Kaka punčara ti tudi ne pri-
stoja, Jaka! Tudi ti si že čez trideset, kaj boš!
In Lojze vama pomaga, da malokdo tako.
No — in hlev, poglej ga — vse pod eno streho,
tudi pôd — vse pod eno streho — kaj? No?
Ti je všeč?«

Jaka je skomizgnil z rameni, pljunil v stran
in se namrdnil. Zažvenketali so tolarji na
veržici, škornji zaškripali. Gledal je vse, pa
mu ni nič kaj ugajalo. Polonca je še — no —
pa drugo ne.

»Premajhno je.«

»Kaj premajhno? Hudič — ko bi le pri vas
imeli tako!« se je razjezil Lojze.

»Koga? Pri nas? Ne zamenjam z vašim!«
je zagodrnjal Jaka in skrčil pesti. Povzel je:
»Pa tak hlev — vse majhno — temno. Hiša
bi še bila. Polje — močvirnato. No in samo
ena krava pri hiši!«

»Dosti je,« je rekla Polonca.

»Pa jih kupi več!« je dejal Stegnar.

»Ko ni dosti njiv za rejo,« je rekel Jaka.

»To — to — to — kar molči, Jaka!« je dejal
Lojze. »Njive so dobre. Dokupiš jih pa tudi
še lahko.«

»Dokupim — vse dokupim! To vzamem,
kar imate! To gledam!« je dejal Jaka in pljunil
zaničljivo.

»No pa poglej! Železnica blizu — in —« je
hvalil Stegnar.

»Da se hiša užge od isker,« je dejal Jaka.

»Kaj bi se užgala!« je rekla Polonca.

»Prav lahko,« je dejal Jaka in se spet na-
mrdnil. Pogledal je švinjak in se obrnil:

»Tole — tole je švinjak?«

»No?« je rekel Stegnar.

»Tak švinjak? Stokrat premajhen! Vsega
bi moral predelati! — Vse podreti! Prašičev
hočem imeti veliko — deset — petnajst —!
Nese to — nese. — No — in tu ni niti polja
zadosti za to, niti švinjaka. Eh — z bogom —
to ni nič!« Obrnil se je, Polonca še pogledal
ni, pljunil skozi zobe in odšel.

»Tak počakaj, počakaj!« je vpil Stegnar.

»Nič. Pusti ga! To-to-to je že odveč! Takle šmrkavec se bo šopiril! Zjed zjedena! Fanta-
lin zabiti! Takale neroda. Nikoli ne! Le naj
gre!« se je jezil Lojze.

Polonca se je smejala — pa jezna je bila vseeno. »Da se upa!« je rekla.

»Ti hudič ti! Pa me prosi in prosi, da si ogledava — zdaj me pa pusti na cedilu! Hudič! Ne zamerita Lojze in Polonca! Nisem mislil, da bo tako!« Odšel je ves osramočen in je klel vso pot.

»Prav ti je! Kam rineš v jarem!« je rekel Lojze.

Oba sta se jezila ves dan. —

Naj si je delala Polonca, kolikor je hotela — sreče ni bilo več k hiši. Velik sod vina je pozimi zmrznil. Vse vino je bilo potem zanič. Izliti sta ga morala v Temenico. Nekdaj spet se je bil Lojze napil, ko je šel točit vino. Pustil je pipo odprto — in ko je prišla Polonca v klet — je plavalo vino po tleh, kakor bi bila povodenj. Zavpila je in zajokala.

»O Marija! Zadnjič je vino zmrznilo, zdaj šlo po tleh! In plačanega ni nič!« Vso noč je jokala. Pa varčevala le še ni. Še sta morala imeti kravo in prašiča, še je pogostila ženice in se nosila, kakor bi bila bogata in imela denar v rokah.

Petelinc je posojal in posojal — in molčal. Dajal je tako dolgo, kolikor si je mislil, da je vredno posestvo. Potem jo je kratkomalo odslovil rekoč:

»Polonca, dokler je šlo — sem dajal. Zdaj ne dam več.«

»Samo še to pot, oče!«

»Nič več. Tako bom izgubil še to!«

»Ne boste. Obrnilo se bo na bolje. Vse bo še dobro.«

»Zavoženo je, Polonca! Ne bo šlo več nazaj.«

»Oh, oče — na kolenih vas prosim!«

Petelinc se je nasmehnil in ji nekaj šepnil v uho.

Polonca je poskočila, kakor bi jo bil pičil gad.

»Kaj, kaj hočete?«

Petelinc jo je pogledal, in jo hotel prijeti krog pasu.

»Nočeš? No, Polonca!«

»Nikoli ne! Dedec stari!« Zaloputnila je vrata in glasno jokaje odhitela domov. Petelinc je gledal za njo, se smehljaj in mrmral:

»Le čakaj! Zdaj sem dedec stari — za denar pa nisem bil prestar. O, le čakaj ptička — se boš že še ujela!«

* * *

Velika noč. Modro nebo se je raztegnilo od Primskovega do Griča. Blestelo je v čistem solncu in odsevalo v svileni modrini. Vrbe so zelenele, v Temenico so zrle in se poigravale z vejami v njej. Tiho je bilo in čudno skrivnostno. Ljudje so sedeli pred hišami, praznično oblečeni, počasi govoreč v lepi pomladni toploti. Moški so bili goloroki in svetile so se v solncu bele srajce. Ženske so imele opasane široke, bele predpasnike. Velike pentlje so jim visele zadaj in se nalahno prezigibale pri hoji. Otroci so stali sredi ceste in so sekali rdeče piruhe in zlato-rumene pomaranče. Veselo so vpili, skakali semtertja in se v glasnem vrišču porazgubili za hišo. Spet so prišli, spet sekali piruhe in se smejali z zvonkim, srebrnim smehom. Nekateri so ponesli piruhe v mravljišče, da jih opišejo mravlje. Lepo belo in rdeče pisane piruhe so potem nesli na cesto in se igrali z njimi. Deklice so nabirale vijolice in jih prinašale domov. Zvonovi so zaklenkali, svečano in mlado. Kakor spev pomladi so se širili glasovi po temeniški dolini. Tako prazniško, svečano je bilo vse okrog, da bi se bil človek priklonil globoko do tal in poljubil tisto dehtečo, opojno zemljo.

Polonca je sedela v hiši, v prazni hiši. Niti enega pivca ni bilo. Zadnje leto so bili opustili Golobovo gostilno popolnoma. Bolj jim je ugajalo na koncu vasi pri Tomažinu, kjer je bilo vse boljše, vse bolj veselo in vse bolj poceni.

(Dalje prihodnjič.)

STANKO KLEMENČIČ:

MELANHOLIJA

Iz krčme harmonika
v megleno polnoč
kipi: o zakaj, zakaj...?

In pesem fantovska
v nebo plakajoč
beži: o zakaj, zakaj...?

Oči skozi luč, megló
strmé: o, zakaj
srcé si tak žalostno?

RADI nedostajanja reprodukcij mi ni mogoče podati poljudno analizo Meštrovićevega ustvarjanja, kakor bi želel. Letos, ko je srbski in z njim združen jugoslovanski narod obhajal v svobodi in z zanosom 530ti Vidov dan tragedije na Kosovem l. 1389., ko so bili Srbi poraženi in usužnjeni, hočem podati vsaj nekaj misli kulturne Evrope o Meštrovićevem Vidovdanskem hramu,*) ki se bo dvignil v kratkem na Kosovem polju. V tem jugoslovanskem Pantheonu je zadobila narodova psiha v silni, pretresujoči plastiki in arhitektoniki najidealnejši izraz, kakor ga poleg starih Grkov more pokazati malokateri narod na svetu. V njem živi in diha nesmrtno življenje vse stoletno trpljenje, strašno ponižanje in brezmejna bol, a tudi vsa neukrotljiva sila in moč, ves neupogljivi ponos teptanega naroda, ki si je, toneč v krvi in na križ razpet sam priboril in doživel najveličastnejše vstajenje. Vidov dan je simbol jugoslovanske smrti in vstajenja, upanja, vere in ljubezni, je pesem naših pesmi, je neusahljivi vir narodne moči, ki ga je Meštrović, ta največji živeči kipar modernega sveta, utelesil v svojem Domu.

Leseni model tega hrama je Meštrović izdelal l. 1911. v Rimu in ga potem razstavil v Benetkah (1914.), v Beogradu in Londonu (1915.).

Leonardo Bistolfi o Vidovdanskem hramu.

Povodom Meštrovićeve izložbe v Benetkah koncem leta 1914., je napisal v veliki italijanski umetniški reviji »L'Éroica« največji moderni italijanski kipar, pokojni Leonardo Bistolfi sledeči članek:

V resnici, velika misel je skrita v idealnih črtah načrta za Kosovski hram Ivana Meštrovića.

To je jedinstvena misel, sestavljena iz vseh misli ene rase; to je en vrelec, ki izvira iz najglobljih izvirkov tajnih sil, ki so nespremenljive; to je ena stalna, začarana misel; to je neodoljivi cilj, za katerim gredo duše sinov, ki sledé nevidljivim stopinjam očetov; za katerim stremé, gnane od zakonov nagona, prirojenih ljubavi in mrženj, od ver, ki osvetsljujejo prvo zavest naroda, od svetih bôli, ki ustvarjajo zgodovino, od nad, ki opravičujejo

obstanek teh narodov; ki streme k najvišjemu razlogu obstanka: k Svobodi najčistejše energije enega naroda, k Poeziji!

Nikdar morda ni hranil instinktivnejši in prirodnejši smisel za poezijo bolj plameneče hrepenenje po osvobojenju. Ta poezija je jeknila ko krik ranjenega srca, svečana in široka ko prorokovanje; to so enostavne besede, pete od ponižnih pastirjev z boleznim glasom slepeca-prošnjaka, teh živih slik svetle nade, zaprte v sencah vseočiščujoče bôli. Tak slepec-prošnjak je bil prvi učitelj Ivana Meštrovića. In ob glasu žalobno brenkujoče gusle je spoznal dušo junaka in mučenika svoje zemlje... To je bila snov, iz katere se je rodilo naydahnjenje Meštrovićevo in iskal je obliko svojega izražanja, ki bi odgovarjala značilnostim narodne pesmi.

Ivan Meštrović je meni rekel sledeče:

»Jaz, kakor tudi moj narod, ki so nas smatrali doslej za barbare in nižjo pasmo, čutimo nekaupanje napram evropski kulturi in se zato tudi izražamo na način, ki ni v skladu z načinom mišljenja in izražanja, kakor je običajen v Evropi. Toda jaz sem prepričan, da more biti lepo in človeško tudi ono, kar čuti moj narod in pa način, s katerim to svoje čuvstvo izraža. Čutim kot krivico, ko se naš narod smatra zato, ker hodi svoja pota, za nižjega od drugih in želim in mislim, da tudi morem pokazati s svojimi deli nekaj, kar ne bo brez koristi tudi za ostali svet. In glejte, zato hočem govoriti s svojim lastnim posebnim načinom, dihati hočem z lastnimi pljuči, a pri tem vendar želim, da bode moje delo doprinos k oltarju duševne kulture vseh narodov.«

Meštrovićev Kosovski hram, neoglajen in masiven v svoji četverooglati razpredelbi se dviga s svojimi silnimi zidovi iz temelja, ki je načrtan kot Kristusov znak. In zdi se, kakor da cel ta hram, katerega oddelki imajo skoro nepregledno prostornost, podrejujejo vse svoje črte, pravokotne v vodoravnosti in navpičnosti, temu tragičnemu znamenju križa.

In osmerokotne kupole tega hrama, izgrajene stopničasto, kakor da se nočejo priljubiti z nežno oblino, ampak se nam dozdevajo kot stopnice, izklesane na vrhu nedostopne Kalvarije. Vse oblike tega hrama, vrata,

*) Glej: M. Marjanović: »Genij Jugoslavenstva. Ivan Meštrović i njegov Hram.« New-York, 1916. in »Vidovdan 1919.« Savremeniik, Zagreb.

preddvorja in stebrišča, vse to izgleda kot da je izklesano iz ene same, osamljene skale in kot da je vse to izklesala ena ponosna volja in eno trpko delo skozi vekove neutešenega pričakovanja, toda z gorečo vero, ki je močnejša od bolesti.

Ta pečat absolutne volje, ki se zoperstavlja bolesti in ki jo bolj še bolj jači in tira v odpor, ta volja je vtisnjena v vseh stavbnih in okrasnih elementih pročelja tega izrednega spomenika. Okoli četverooglatega vhoda so podstrešni robovi ravni in nepretrgani, a prostrane zunanje stene pretrgavajo svojo ravno ploskev samo tam, kjer morajo biti urezane vrste levov, konj in sokolov, teh zunanjih okraskov narodnih pesmi. A potem nepremično, tajinstveno in kot molčeči snopi gredo vzporedne črte in umirajo v notranjosti hrama, v dolgem hodniku Karijatidov in obsegajo masivno telo srednje kupole. Naposled se te črte izpredejo okoli prostranih kupol in s poletom neukrotljive in nedosegljive moči leté in stremé v višino visokega stolpa, ki ga tvorijo krilati duhovi.

Nikdar, morda, ni po biblijskih templjih, po grškem svetišču Pathenona, po čudovitih starih gotskih katedralah, nikdar po tem ni bila kaka stavba tolik izraz duše naroda, kakor je to Meštrovićevo svetišče: to je večni plamen najgloblje misli ene rase, plamen, ki neugasljivo gori iz tega veličastnega granitnega oltarja.

Ko je zamogel umetnik nekaj takega zamisliti, pomeni, da je tudi narod, kateremu je ta zamisel posvečena, vreden tega oltarja, posvečenega s križem prelitih solz in krvi in želeti je, da se to svetišče čimprej v resnici tudi sezida na svobodnem in plodnem polju osvobojene zemlje tega naroda.

In tedaj, ko se bo ta ogromni kup kamena dvigal pod nebo osvobojene domovine; tedaj, ko se bo velepesem domovine dvigala v nebo in se širila po zemlji iz plakanja mramornatih junakov, iz peketa kamenitih konj, ki nosijo mučenike naroda v svete bitke, iz žrel levov, iz krika sokolov in izpod svodov kupol, tedaj bo v tej mramorni pesmi oživel spev starih goslarjev-slepcev, tedaj bodo vsi narodi zamogli razumeti, kaj je hotela pokazati duša Ivana Meštrovića s svojo zamisljivo in s tem načrtom Vidovdanskega hrama!

Tako veliki Leonardo Bistolfi.

Meštrović o ideji Vidovdanskega svetišča.

V sledečem pismu tolmači Meštrović idejo, ki ga je vodila pri zamisli »Vidovdanskega hrama«.

London, 1. septembra 1915.

»Zaprosili ste me, naj Vam objasnim idejo »Vidovdanskega hrama«, toda jaz ne vem, da li ste mislili, naj Vam detajlno pojasnim svoje skromno delo, ki je bilo razstavljeno v South Kensingtonskem muzeju, ali da Vam na splošno povem, kaj je to »Vidovdanski hram«. Mislim, da ste menili poslednje. Toda, kako naj Vam to na kratko povem, ko je to cela zgodovina enega naroda, njegovega trpljenja, muk in ponižanj, a istočasno simbol njegovega ponosa in izvor nade?

Čudne se Vam bodo zdele te skoro protislovne besede in vprašali se bode: odkod v propasti nade in v ponižanju ponos? Toda ravno to je ono zagonetno, kar mi čutimo, a ne moremo raztolmačiti: da se umira z rojstvom in z umiranjem rodi, a v ponižanju povišuje.

Kosovo je trnjeva krona v trpljenju jugoslovanskega naroda in v njem je narod simboliziral vse svoje muke na svojem mučeniškem potu skozi vekove. Okoli tega simbola se je združila najlepša in najboljša domišljija naše slovanske narodne duše, tako, da je kosovski dogodek najusodepolnejši in istočasno najsvetanejši. V vsem jugoslovanskem narodu, ko se spominjajo Kosovega, vsakemu šine jeza skozi telo, neka globoka tuga leže na srce, a neko vzvišeno čustvo mu zasije v dušo, ki ga spaja z nebom. Vsak veruje, da je njegovo pleme nesrečnega Vidovega dne na Kosovem polju izpilo najgrenkejšo čašo za svobodo in za ljubezen boga svetlobe in pravice, ki ne bo pozabil prevelike njegove žrtve, ampak da mu bo naklonil svojo pravico in pomoč, da vspostavi njegov oltar.

Zgodovinsko ni to bilo prvo trpljenje, niti ni naš narod ravno na Kosovem izgubil vse svoje svobode, niti ni nakrat postal ves suženj. Imel je svoja dva Kosova pred tem: prvo je bilo na Petrovi gori, na hrvatsko-bosanski meji, l. 1102., ko je poginil poslednji hrvatski kralj narodne krvi, Petar Svačić, v bitki z madžarskim kraljem Kolomanom, ki je pil nad njegovim truplom in se kronal z njegovo krono ob modrem Jadranu in tako vezal veliki del jugoslovanskega ozemlja z madžarsko državo. Drugo jugoslovansko Kosovo je bilo

ob reki Marici, ko je poginil srbski kralj Vukašin, oče velikega našega heroja Kraljevića Marka in ko je padla Makedonija pod turško suženjstvo. Četrto naše Kosovo je bilo pod Jajcem, ko so Turki osvojili Bosno in pogubili njenega kralja, Stjepana Tomaševića.

Toda vse te katastrofe so ostale blede poleg kosovske katastrofe l. 1389., ko je izginila vojska carja Lazarja, a na njenem čelu sam Car-Mučenik, ki ga je narod potem posvetil. Ta dogodljaj je bil za narod največji i po svoji veličini i po posledicah, ker so Turki šele tu zlomili srbsko državo, dovršili zmago nad Vukašinom, zagotovili sebi Makedonijo in si odprli pot, da osvoje Bosno in ogrožajo kolikortoliko svobodno Hrvatsko in ves krščanski zapad.

Toda ta dogodek je bil tudi najsvečanejši in dejanje carja Lazarja najdostojanstvenejše in proroško za naše življenje in naše osvobojenje. Tega dne je narodu bilo pokopano carstvo in svoboda tega sveta, toda ta usoda ga je spojila z večnostjo. Tu, na Kosovem, se je njegov car, v noči pred bitko razgovarjal z bogom in zapustil nebeškemu carstvu, kot edinemu večnemu carstvu, da za njim in po njem tudi njegov narod večni postane.

In v resnici je vsa vojska sledila svojemu carju, šla z njim in izginila z njim, vsa do poslednjega, za ljubezen večnega carstva. Ostal je samo en vojniki od te svete vojske, ki so mu Turki izdrli oči, da ostane kot simbol pogaženega naroda, ki se mora potikati po tmuni tega sveta.

Ta proroški slepi guslar ni videl sijaja tega sveta, ampak njegove muke, a je videl zato sijaj pravice in večnega sveta. Videl je, kako je Gospod prelomil sabljo carja njegovega in s tem pokazal, da se pravica ne dobiva s tem orožjem, ampak z žrtvijo in pokoro. Zato je slepec, kot vojščak onega carstva, vzel gusle iz suhega lesa in krenil med zaslužnjeni narod, da mu priča, kam se je njegov car s svojo vojsko preselil in kako je to novo carstvo zadobil; pripovedoval mu je o veri in pravici carja carjev in vseh svetov; pravil, da pojde pod carja svojega, dokler carja carjev ne najde, da so žrtve naroda na tem mestu prevelike in da ne ustvarja nove razpredelbe.

Narod je slepcu-guslarju veroval, pel njegove tužne pesmi in se z njimi tolažil; poslušal je slepca in sledil stoletja svojemu carju

v umiranju za pravico in svobodo. Tako se vojski kosovskega carja ne zna števila, dne, ne mesta, kdaj in kje je kdo poginil. Njegova vojska šteje na milijone. Vsi jugoslovanski mučeniki od Kosovega do danes in ves jugoslovanski narod so vojniki carja Lazarja.

Zato ni treba, da vprašujete: katerega leta je car Lazar vladal, kdaj je njegova vojska izginila in do kje se mu je država razprostirala, ker on neprekinjeno vlada v duši jugoslovanskega naroda, a njegovo carstvo se razprostira do tje, kjer njegov narod, a njegovi vojniki in zavezniki so vsi pravični ljudje, kjerkoli so.

Vidovdanski hram je hram religije skrajnega požrtvovanja, religije carja Lazarja in o njemu se bo pridigovalo, da je treba v pravici in svetlobi živeti in za njo umreti. Svečenik hrama je slepec, ki hodeč po zemlji, gleda v carstvo Večnosti, odkjer se vidi, da so vsi ljudje bratje, vse vere samo ena velika vera, vse cerkve plameni, ki goré v slavo enega večnega ognja, ki jih je užgala in ki vse razsvetljuje.

Temelji hrama so neskončne pravične žrtve našega plemena, stopnice so vsi oni, ki trpe in vstrajajo v bolesti, litanije v njem petje ljudskih muk, vrh mu je ljubezen, blagoslovljena voda solze ponižanih in željnih pravice. Zvonik hrama so očiščene duše, ki zemljo z nebom spajajo, a zvon njihov veliki glas, ki pravi: Živite v miru in ljubezni z ljudmi in z vsem stvarstvom Gospoda, izpopolnajte se neprestano, da postanete enaki Njemu, a On je neizmeren.

Misli Angležev o hramu.

1. Ernest H. R. Collings.

(V angleški filozofski reviji »The quest«, 1915.)

»Michelangelo spaja staro umetnost z novo. Veliki Michelangelo je imel vrhu razumevanja tehnike še titanski stvariteljski razmah in globoko dušo, ki je ponovno odkrila tajne ljudskih usod. On je izbor človečnosti in lepo cvetenje duhá skozi svestnost lepote.

Michelangelo vendar ni bil sposoben objeti s svojim duhom vse umetnosti do njega in mislilo se je, da je to sploh nemogoče.

A vendar nam dajo dela Jugoslavana Ivana Meštrovića priliko, da popravimo svojo sodbo, ker je njegova vseobsegajoča moč velika. In čeravno je njegovo delo spontano, ga ne podcenjujemo s prepričanjem, da je mnogo

bogatejši v znanju prošlosti, nego kdorkoli njegovih prednikov. Ta moč združevanja, ki je tako zdravo kontrolirana po globokem razumu, je dala izraz glavni umetniški misli tega kiparja: Človeštvo je močnejše, ko živi in vanj veruje; in ta moč daje posebno magijo umetnosti, ki raste iz zemlje in se dviga proti nebu.

D. S. Mac Koll je v neki kritiki o Rodinu rabil besede »brezprimerna slast forme.« To je v stvari edina njegova moč. Človek pa, ki ima ozdravljajoče roke, se je pojavil iz nepoznane zemlje kot predhodnik nove in slavnejše renesanse; jugoslovanski kmet, pred katerega deli je Rodin nagnil glavo z besedami: »To so bile sanje.«

O umetnosti tega Slovana lahko rečemo isto, ko o Cezanneu (Charles Caffin: Moderni slikarji): »Zdi se, da je to del neminljivosti, da je daleč od bede in prevare; da je odjek velikih tišin iz davnih časov, iz brezmejnega prostora; da je tu prisotna zagonetka kratkega človeškega življenja v večnosti vesoljnosti. Ta dela nas nagibajo, ne da govorimo, ampak da globoko in silno čustvujemo.

Umetnost Meštrovićeva je izrasla prirodno iz dna njegove plemenite duše, ko je še kot dete sprejel v srce svoj narodni epos in ko se mu je nezavestno presadila v dušo zamisel Vidovdanskega hrama.

V hramu poslednje sodbe je objavil Meštrović svetu vso misel in življenje južnih Slovanov; a ta hram je največji izbor njegove umetnosti. Zdi se, da hrepeni ta zgradba po najbolji zasaditvi svojih temeljev v božjo zemljo. Kot primitivno prebivališče ljudi je ukoreninjen v zemljo kot pravi dom človeštva; in če pojмимо to, razumevamo stolp, ki se dviga kot monolit proti nebu s svojimi podobami, ki ga nosijo. Prenešeni smo daleč v dvojno rojstvo kiparske umetnosti: v človekovo instinktivno oboževanje kamena in v njegovo željo, da izrazi silo svojih čuvstev v trajni obliki; in poneseni smo v brezmejno bodočnost duha. Umetnost, kakršna je ta Ivana Meštrovića, otvarja nevidne duri na dvore duše in nas prisili, da presodimo in razumemo ponovno skulpturo povsod po svetu na temelju kulturnega procvita junaškega in plemenitega naroda, povzročča, da globlje razumevamo človeštvo, da jasnejše vidimo njegovo mesto v strašni veličini brezkončnosti. To je strastveno romanje človeštva,

ki išče s pesmijo v svojem srcu dom Boga, ki ga je ustvaril.

2. James Bone.

(Ravnatelj moderne galerije v Londonu. Iz znamenitega članka o Meštroviću leta 1915.)

V teh kipih Meštrovića je obljuba: obljuba polna demonske silovitosti, ki jo ima starinska umetnost, a z očarujočo enostavnostjo najprvih italijanskih slikarjev. Nič ni med vami in onim, kar hoče umetnost podati. Meštrović se javlja z neposrednostjo fra Angelica. Nadahnjenje, ki ga je našel v narodnih pesmih svoje zemlje, je bilo poglobljeno po slikah njegovega življenja v Dalmaciji, do katere je prodril glas o divjaštvu in turški grabljivosti. Kje so (razun preteklega leta v Belgiji) mogli Evropejci gledati izpačena lica mrtvecev in kje so okamenele mlade udovice, pobegle iz opustošenega doma? V vseh svojih mislih je Meštrovićeva umetnost religiozna, oboževanje svobode, a njegov izraz krščanske legende je zasnovan na doživljeni realnosti. Znamo, da sama pravomiselnost ne daje umetniškemu delu nesmrtnosti, kolikor ni plemenitost njegovega namena; toda Meštrovićeva beseda je povedana človeštvu tako skladno z vso njegovo koncepcijo, da človek čuti, kako je njemu mnogo bolj na tem, da svobodno pokaže to, kar mu je na srcu, nego da svojo idejo obleče v lepe oblike. Njegova lepota je lepota plamena.«

3. Lord Robert Cecil.

Dne 24. rožnika 1915. je bila otvorjena v Londonu v Albert and Victoria muzeju, v eni največjih muzealnih zgradb na svetu, velika Meštrovićeva izložba. Pred njo so bila v istem muzeju razstavljena dela slavnega francoskega kiparja Rodina, ki pa ni bila otvorjena na tako svečan način, ko Meštrovićeva. Po pozdravnem govoru zastopnika britanskega ministrstva prosvete, je otvoril izložbo znani lord Robert Cecil, tedanji državni tajnik za zunanje stvari, z govorom, ki je zbudil občo pažnjo in ki so ga vsi angleški listi obširno priobčili.

Lord Cecil je rekel med drugim:

»Ta izložba je iz raznih stališč splošnega interesa. Kiparjeva dela niso lepa samo po zunanosti, ker vsebujejo globoko duhovno vsebino in kristalizacijo označenja hrvatsko-srbske zgodovine: navdušenje za vjedinjenje plemena, veliko sposobnost za prenašanje

nezaslužnih muk in udanost v ideale, v katere veruje. No, morda je za nas najinteresantnejši ta moment: Nam se je v prošlosti, leta in leta govorilo, da služi Nemčija med Evropo in barbarizmom slovanskih narodov in da smo mi, združivši se z Rusijo in Srbijo, pokazali nebrižnost za višje potrebe kulture in civilizacije v Evropi. Temu očitku moremo danes s pravico odgovoriti, spominjajoč se samo enega imena: Ivan Meštrovič. V vsakem slučaju, tu najdemo jasno umetniško stvarino, napram kateri niso zmožne, da postavijo nekaj enakega Avstrija in Nemčija skupno.

Ko bi se od nas zahtevalo, da predpostavimo nemško kulturo srbskemu barbarizmu, bi mi odgovorili: »Najprej proizvedite tekmeča umetniški veličini tega edinstvenega umetnika, in šele potem bomo mogli razpravljati o vaših zahtevah.« Nočem posnemati Nemcev v njihovi aroganci in nadutosti.

Priznam, da ima nemška kultura stalnih zaslug. Ako je cilj nemške kulture bil ta, da ustvari uničujoče stroje, tedaj se ji mora dati visoko mesto v Evropi. Toda ako iščete moralnih vrednot, tedaj bodete našli v nemški kulturi samo eno veliko moralno sposobnost: ubogljivost. A še ta sposobnost ne najde v

tej kulturi svojega mesta toliko radi svoje moralne vrednosti, kolikor radi tega, ker je uporabljiva za organizacijo premočne vojne moči.

Razen omenjene nisem videl tolikih vrednot nemške kulture. Če se pa od onih, ki pripadajo svobodnim narodom zapada, zahteva, da se divijo tej kulturi, bi zamogli ti narodi dati več odgovorov. Nasproti nemški poslušnosti zamorejo postaviti britsko svobodoumnost in francosko prosvetljenost. Ali najboljši končni odgovor more dati idealizem jugovzhodne Evrope.

Mogoče je, da se bo v bodoče smatrala ta vojna kot izhodna točka novih vplivov v Evropi, kakršnih ni bilo že pet stoletij. Morda bomo mogli postaviti nasproti vrednotam nemškega materializma poezijo in idealizem jugoslovanskega plemena. Med zaslugami, ki jih bo ta vojna naredila človeštvu, bo morda ena največjih: osvobojenje jugoslovanskega naroda in jugoslovanskega plemena za prirodni razvoj, ki bo dal celemu svetu, a posebno Evropi, velepih idealov in novo koncepcijo kulture, ki bo zasedila strahoviti polom nemške koncepcije tega ideala.«

FERDO KLEINMAYR:

RAZREDNI PREDSEDEK — OVIRA PRAVIČNE SODBE O SOCIJALNIH POJAVIH

KAJ so boljše vikariji?

A: »Roparji so, morilci, pijana krvooločna drhal itd.«

B: »Zavedni delavci so, poljski in tvorniški, z visokim idealizmom prepojeni, pravični bojevniki za blagor človeštva.«

Kaj bo z boljše vikarijsko Rusijo?

A: »Propala bo, zadušila se v krvi, v klanju in nemoralnosti.«

B: »Najnaprednejša država na zemlji postane, kjer bo veselje živeti.«

Dobro, zdaj smo pa gotovi. Jasno je kot beli dan, da so nam ti odgovori presekali Gordijski voz, in zdaj držimo dva kosa konopca, po enega v roki in bulimo z očmi vanja, češ, kateri repek bi bil pravi.

Kako to pride, da čujemo o enem in istem socijalnem pojavu dvoje naravnost si naspro-

tujočih sodb? Ravnali smo po starem slovenskem pregovoru: Da se resnica spozna, treba čuti oba zvona. Ali to ne zadostuje. Še dalje moramo seči in se vprašati, nele kaj smo čuli, temveč tudi kdo nam je to povedal. To je, njegovo ime nas ne zanima sicer, pač pa nas zanima, kakšnemu družabnemu razredu pripada mož.

V gorenjem slučaju nam je odgovore A podal bogat buržuazijec predno je stopil v avtomobil, da se popelje k borzi; odgovore B pa v delavski zbornici organiziran delavec, predno je nevoljno odšel na 10urno tvorniško delo. Dobro, zdaj že vidimo za katerim grmom tiči zajec. Ali preizkusimo dalje.

V mestecu se ustanavlja konsumna zadruha. Pojdimo torej do prvega »trgovca«, on je v takih stvarih kompetenten, pa vprašajmo ga, kaj sodi o tem pojavu.

»Kaj sodim?« pravi mož in si pogladi podbradek: »Sodim, da bo vse skupaj kmalu propadlo. In to je tudi prav, ker ni zgrajeno na podlagi svobodne trgovine. Da bodo ljudje tamkaj ceneje kupovali, pravite? Kajpak! In če tudi, potem bo pa blago že tako.«

Prav, obrnimo se do delavca, pa imamo odgovor: »Kaj mislim o konsumni zadrugi? Čas je bil, da se je vendar enkrat ustanovila. Tako pridemo iz rok trgovcev, teh oderuhov in navijalcev cen. Le da bi povsodi tako naredili, in to kaj kmalu.«

Vidiš ga vraga! Sicer pa smo vedeli to že vnaprej. Trgovec in delavec pripadata in se očitno priznavata tako različnima družabnima razredoma, in zagovarjata tako različne gospodarske koristi, da drugačnih odgovorov nismo pričakovali. Toraj pojdemo preko tega in vzamimo časopis v roke. Zove se »Pravica« — dnevnik za slovensko ljudstvo. Pričnimo kar pri zadnji strani, tam med oglasi. Evo:

»Svoji k svojim! Trgovec — — — prodaja vino, olje, jesih itd.«

»Otvoril sem prodajalno jestvin — — — Svoj k svojim!«

Ali to so oglasi, naročeni in pošteno plačani. Poglejmo v list, ki zagovarja interese ljudstva. Evo zopet članek o »narodni trgovini in narodnih trgovcih.« In tu je stavek: »Dvig niti moramo našo narodno trgovstvo, podpirati naše narodne trgovce, ki so tako važen član našega naroda na tej točki, da je z njihovim propadom naravnost ogrožen obstoj naše narodnosti itd.«

Čakaj! To bomo nesli onemu delavcu.

»Tu mož, berite! Kaj pravite?«

»Seveda gospodom pri »Pravici« je več za obstoj 100 kramarjev negoli 10.000 delavcev, četudi so Slovenci. Le berite naš list, pa se vam bodo odprle oči.« In »njegov« list piše tako, kakor govori on. Pa vprašajmo uradnika. Evo odgovor:

»Konsum? Me ne zanima, to je stvar moje soproge.

Dobro, idimo k nji.

»Konsum? Da, čula sem; tudi da bo ceneje tam. Ali fino ni, veste. Same delavke in kmetice, hm! Raje dražje plačam, pa sem boljše postrežena.«

V čim obstoja ta »bolje«, nam ne zna povedati. Vemo pa sedaj, k kakšnemu razredu se gospa prišteva.

Toraj kratko rečeno: Vsi ti ljudje so govorili s svojega razrednega stališča; kateremu razredu je ta ali oni pripadal, taka je bila njegova sodba in obsodba o gotovem socijalnem pojavu. Oziroma, kakor v zadnjem slučaju (uradnikova soproga), kateremu razredu misli kdo, da pripada.

In sodbe so bile rezke, ekstremne, nasprotujoče si direktno. Srednje poti ni ubrala nobena. Nikjer nismo čuli treznega pretehtanja vseh okolišnic, ki govorijo za novi pojav ali proti njemu; češ, to mi pri tej stvari ugaja in zato naj se ohrani, ono mi ne ugaja in zato naj se izpopolni. Ta vidi samo solnčne strani, oni le senčne. Slepi nas vseh: r a z r e d n i p r e d s o d e k.

Če smo delavci, ne pomislimo niti za hip, da bi moglo biti v naših delavskih socijalnih napravah, pojavih in stremljenjih kaj, kar mogoče ni prav, kar potrebuje mogoče poprave, revizije, ker bi drugače škodovalo skupnemu razvoju človeškega rodu. Če ste buržuazijci, tudi ne dvomite za hip, da je sedanji socijalni red najboljši, da ga je treba le očitovati in ohraniti, in ne pomislite niti za hip, da se je velik del današnjega gorja izcimil ravno iz dosedanjega socijalnega reda.

In vendar je treba enemu in drugemu, da iz drvenja časa iztrga siloma kratek hip, ter se zamisli in skuša neodvisno od svoje razredne pripadnosti ustvariti si sodbo, ki je ne bo pregrinjala megla razrednega predsodka. Potrebno je, da spoznamo pravo pot, ter jo zasledujemo potem čim bolj odločno, do onega hipa, ko se nam bo po prvih znamenjih zopet zazdelo, da nekaj ni v redu.

H. Spencer meni, da je razredni predsodek ravno tako nekaj refleksni egoizem kakor predsodek patrijotizma.*)

Razredni predsodek nam zastira pogled, da pravilno spoznavamo in pravično pretehtamo razne socijalne pojave, kakor to dela patrijotično čuvstvo, oziroma nacijonalizem. Ali kakor je nacijonalizem do gotove meje dosedaj še potreben, tako ima tudi razredni predsodek svoje dobre strani poleg obilno slabih.

Videli smo, da rodi patrijotizem ono potrebno navdušeno sodelovanje pripadnikov enega naroda, ki je osobito važno za kulturni napredek istega. Tako pa je tudi razredna

*) Glej „Njivo“ št. 9.

zavest prepotrebna, da ohrani dotični razred v svoji celoti pred razpadom ter ga vodi v borbi proti drugemu razredu. Naši proletarski listi povdarjajo povsod »zavednega delavca«, z nezavednim proletarijatom seveda nočemo imeti nič opraviti. Zaveden proletarec pa je oni, ki živo občuti razredno zavest. Do sem je vse prav. Škoda prične le tam, kjer ta razredna zavest postane predsodek, ki ne loči stvari od osebe.

Kakor patrijotizem, tako prehaja razredna zavest tudi preko ojníc, mora prehajati, ker taki so zakoni narave in zahteve razmer, ki so se skozi stoletja porodile. En razred posega, oziroma je skozi stoletja posegal v pravice drugega. Bolje organizirana, z materijalnimi in duševnimi sredstvi bolj opremljena buržuazija je vedno agresivno nastopala napram proletarijatu. Slednjič se je ta vzdramil, organiziral, vzbudil in vzgojil v sebi močno razredno zavest, in sedaj vrača agresivnost z agresivnostjo. Manj opremljen z materijal-

nimi in duševnimi sredstvi se tem bolj naslanja na število pripadnikov, na maso. Boj je napovedan in se bje brezobzirno. V takem boju je človeku, ki razredno pripadnost jako čuti, naravnost nemožno pravično soditi o socialnih pojavih. Vendar eno je vsekakor možno. Toliko moremo in moramo namreč razredni predsodek vendarle izločiti, da nam bo mogoče ločiti osebe od stvari.

Toliko nas razredni predsodek vendar ne sme preslepiti, da na primer že v vsakem buržuazijcu vidimo »krvoločno zver«, ali pa da buržuazijec v vsakem delavcu že gleda »razbojnika« in sužnja. V tej smeri bi se moral tudi vršiti razredni boj. Seveda je v praksi često drugače.

Ali za pravično socialno sodbo je neobhodno potrebno, da izločimo kakor nacionalno čuvstvo tako tudi zavest razredne pripadnosti, ter se postavimo na višje občelo-veško stališče. Le taka sodba ima potem pravo vrednost in veljavnost.

PREGLED

Zadružniški.

»Kmetiška in vrtnarska zadruga« s sedežem v Trstu je imela dne 27. julija ob 10½ zjutraj svoj ustanovni občni zbor in sicer v veliki dvorani »Delavskega doma«, ki so jo zasedli z vseh strani dospeli kmetovalci in kmetice prav do zadnjega sedeža, kar je izredno razveseljiv znak posebno vočijgled dejstvu, da se je agitacija za to zadrugo zapričela zadnje dni marca. (Glej I. štev. »Njive« — »Zadružniški pregled«.) Pozdravili smo na tem zborovanju poljedelce, skoro iz vseh vasi tržaške okolice in iz koperškega okraja Istre, ki so vsi prihiteli, da se reorganizirajo na edino zdravi zadružniški podlagi. Bili so sami kmetje — mali posestniki, oziroma kmetice, ki se trudijo v potu svojega obraza, da z nadčloveškim naporom iztrgajo iz naročja skope matere zemlje svoj eksistenčni minimum, ki daleko zaostaja za povprečno dnevno mezdo organiziranega tvorniškega delavca. Toraj pravo zborovanje poljedelskih trpinov.

Otvoril in vodil je zborovanje Josip Zlobec, kmetovalec iz sv. Mar. Magd. pri Trstu, M. Lovko, naš agilni sodrug je nato v kratkih obrisih poročal, kako je nastala ideja zadruge, kako se je širila in kako danes zadobiva vidno obliko. Pred štirimi meseci prilično so prišli nekateri kmetovalci naše okolice iz lastnega nagiba v tržaški »Delavski dom«, da si — zapuščeni od vsake merodajne strani, ki je nekoč celo govorila v njih imenu — poiščejo primernih oseb, ki bi si njihovo usodo vzeli k srcu. Slučajno so naleteli na stopnicah na našega sodruga Iv. Regenta, ki je takoj pokazal zanimanje za stvar ter se z vso vnemo lotil zadeve, započel pripravljalna zborovanja,

dolgotrajna posvetovanja, izdelal očet pravil ter oskrbel potrebne korake, da se je 27. julija vršil že ustanovni občni zbor.

Po tem poročilu je sodrug F. Kleinmayr prečital in pojasnjeval pravila bodoče zadruge. Ob tej priliki se je pokazala vsa dozorelost zborujočih kmetovalcev, ki so živahno posegali v debato. Nad trideset govornikov se je oglasilo s svojimi pomisleki in protipomisleki. Posebno živa je bila debata o vprašanju, kdo more postati član zadruge. Ob tej priliki se je pokazala naprednost zborovalcev, ki so slednjič sprejeli načelo, da sme biti član le kmet-posestnik, kmet-najemnik in — vsak **poklicni poljedelski delavec**, o sprejetju članov, ki ne pripadajo poljedelskemu poklicu, odloča pa vedno občni zbor. In je le ta takrat sprejel dr. Jos. Ferfoljo, Ivana Regenta in F. Kleinmayra med društvenike. Dalje se je določilo, da je rezervni zaklad uporabiti v prvi vrsti za nakup, oziroma najem kmetijskih zemljišč in poslopj, ki se bodo oddajala v najem oziroma podnajem članom, ki niso posestniki. Gotovo določilo velike važnosti, ki vodi k socializaciji zemlje.

Po sprejemu pravil se je izvolil sledeči odbor: Zlobec Josip, kmetovalec (sv. Mar. Magd.), načelnik; Regent Ivan, uradnik (Trst), podnačelnik; odborniki pa sledeči kmetovalci: Sever Matija (Rocol), Klumpester Josip (sv. Mar. Magd.), Žvab Anton (sv. Ivan), Čok Lovrenc (Lonjer), Babič Jakob (Plavje), Čok Anton (Lonjer), Škilan Anton (Rocol), Leban (Bazovica), Brezovec Franc (sv. Mar. Magd.). — V nadzorstvo so bili izvoljeni kmetovalci: Lordan Ivan (Oreh), Škerk Anton (Rocol), Vekjet Just

(sv. Mar. Magd.), Lah Ivan (sv. Mar. Magd.), Bordon Ivan (Kjarbola) ter odvetnik dr. Jos. Ferfolja (Trst) in učitelj F. Kleinmayr (sv. Mar. Magd.).

Pri slučajnostih se je sprožila tudi marsikatera dobra misel. Tako je povdarjal posestnik Kodrič Vekoslav potrebo združnega glasila. Dokler ne bo možno resno se poprijeti tega vprašanja, upamo da bosta dnevnik »Edinost« in »Lavoratore« kakor dosedaj draže volje prinašala društvene vesti. Na vsak način se je stavil naš tednik »Njiva« takoj radovoljno na razpolago v ta namen in hoče poskrbeti tudi za zanimive članke iz kmetijske stroke. Na poljedelcih je, da se »Njive« čim tesneje oklebejo.

Zborovanje se je zaključilo ob 13 $\frac{1}{2}$. — Začasni sedež zadruge je v »Delavskem domu« v ulici Madonnina št. 15, v II. nadstropju, vrata 28. Tam bo podajal pojasnila vsak dan sodr. M. Lovko, ki je pooblaščen tudi sprejemati vplačila deležev. Enako so pooblaščen zaupniki v posameznih vaseh.

Novi zadrugi, ki bo združnikom in konsumentom gotovo v korist, želimo vse najboljše. V samopomoči je velika sila, kmetje strnite se v eno samo kolo krog svoje zadruge, ne poslušajte sladkobno mamljivih vabil, odkoderkoli prihajajo. Na lastne noge ste se odločno postavili — vstrajajte — **v zadrugi je spas!**

Prírodoslovni.

Življenje ptic na bojnih poljanah. — Pred kratkim je izšla na Angleškem zanimiva knjiga, v kateri je opisan vpliv vojne na ptice in njih navade. Zadnja številka »Literary Times« poroča o pisatelju te knjige Hugh S. Gladstoncu in povdarja, da moramo proučevati življenje ptic med vojno in jih smatrati za zaveznike človeka. Fazani so n. pr. že od daleč zaslišali ropotanje in brnenje Zepelinov ob nočnih pohodih in dajali z vriščem opozarjajoča znamenja. V knjigi omenja pisatelj slavčka, ki je samo tedaj prepeval, kadar je plul zrakoplov ravno nad njim. Sicer so se ptice v splošnem malo brigale za bobnenje in šum in so vstrajale tudi ob času obstreljevanja. Znano je, da mnoge izmed ptic najraje gnezdiijo pod pristrešjem kake železniške postaje. Jerebice in škrjanci — izmed vseh vrst ptic, ki so gnezdiile tudi v bojni črti — so vzdržale v najhujših osredotočenjih ognja. Škrjančke so poki in razstrelitve takorekoč vzpodbujali k prepevanju tako, da so se bučanju in žvižganju granate večkrat nenadoma odzvali s petjem. Niti dušečega plina se niso bali, ki bi se ga lahko ubranili z naglim vzletom v višine. Lastovice, ki so se vračale iz južnih krajev ne da bi našle hiš, kjer so zapustile svoja gnezda, so jih največkrat naredile v topovskih cevch ali pa v strelnih jarkih. Pri vsem tem se niso nič brigale za ljudi, ki so bili zraven zaposleni, ko da bi bile pod sinjim nebom ali na sivem polju. Konečno se v knjigi tudi omenja, da vojna ni izpremenila navad ptic selilk, ki se niso ustrašile preleteti bojne črte tudi v času velikega bojnega delovanja. **M. J.**

Kulturni.

Izobraževalno društvo v škednju dosledno vrši svojo nalogo, ter prireja za svoje slovenske člane **vsako sredo zvečer ob osmih** diskusijske večere, ki so vedno prav krasno obiskovani. Dosedaj se je na teh večerih razpravljalo o sledečih predmetih: »Kaj je socializem?« — »So-

cialni razredi«. — »Gospodarski program socialistov«. — »Socializem in narodnost«. — »Socializem in cerkev«.

V programu so kot prihodnje diskusijske točke: »Socializem in šola« — »Socializem in žena« — »Socializem in last poljedelcev« — »Socializem in inteligenca« — »Zgodovina socialnega gibanja«.

Diskusije vodijo predavatelji tržaškega »Ljudskega odra« (Regent, Kleinmayr). Občinstvo naj se tudi naprej pridno udeležuje teh debatnih večerov.

Književni.

F. S. Finžgar: »Veriga«, ljudska zgodba v treh dejanjih. »Nova založba« v Ljubljani 1919. 2. zvezek »Nove knjižnice«.

»Zgodba je to, in nič drugega, za ogledalo postavljena, kako strasti iz malenkosti porojene spačijo obraz ljudski duši in jo preslepe, da tava in išče v temi, kar ji je v pogubo, ne vidi pa velikih, rešnih ciljev, do katerih vodi pot ljubezni.« Majnika 1919, Finžgar.

To so besede Finžgarja samega, ki jih je napisal za uvod svojemu delu in so nekako jedro dramatične zgodbe, ki se plete skozi tri dejanja. Dosegel bi bil isto, oziroma še več, če bi nam bil postavil na isto mesto citat iz bukev Izajaja preroka, ki ga je vpel v drugi prizor drugega dejanja: »Vpij in ne jenjaj; kakor trobenta povzdiguaj svoj glas in oznanuj svojemu ljudstvu njegove hudobije. Glej, v pravadah in prepirih se postite, pa se bijete s pestjo neusmiljeno. Odpravi s sebe verige in jenjaj prst iztegovati proti bližnjemu in govoriti, kar ti nič ne tekne . . .«

Ljudstvu, kmetskemu ljudstvu govori tedaj Finžgar v tem svojem najnovejšem delu; tistemu ljudstvu iz katerega je izšel, v katerem živi in ki ga med slovenskimi pisatelji pač najboljše pozna. Ozdraviti ga hoče, pripeljati na pravo pot, da po nji doseže svoje izveličanje že na tem svetu. V koliko se mu bo namen posrečil, to je stvar bodočnosti! Vprašanje je tudi, kako se je napravil na to svoje misijonsko delo; ali je stopil predenj v talarju z dobro premišljeno pridigo v glavi, ali pa se je podal tja kot človek, z ljubeznijo v srcu, ki noče hvaliti in grajati, ampak le boljšati in zdraviti. Kajti govori človeškemu razumu z najslajšo in najresničnejšo besedo, ali pa zavihti nad njim bič najstrožje graje, ne bo te razumel že zaradi slabosti mesa in pojde vseeno po svoji poti. Pretresi mu pa dušo in srce z lučjo izpoznanja, pa bo skesano sklonil glavo; postavi predenj njegovo podobo: Glej, tak si in tja vodi tvoja pot! — pa bo krenil nazaj in si poiskal sam svetlo cesto iz labirinta zablod.

To smo hoteli povedati z ozirom na gorenja dva citata, ki smo jih vzeli iz Finžgarjeve »Ljudske zgodbe«.

Vsebina: Marko in Mejač, gorenjska kmeta in soseda, živita v dobrem prijateljstvu. Da bo vez med družinama še trdnejša, ne brani Janezu in Micki, svojima otrokoma, da bi se vzela. A nenadoma seže v to idilo sam satan v podobi verige, ki jo je bil Marko posodil Mejaču pred dobrimi desetimi leti, ko so postavljali za njegovim znamenjem veliki mlaj, in jo je bil Mejač, hotè ali nehotè, pozabil vrniti. Marko najde verigo pod sosedovim kozolcem, jo vzame in je vesel »kakor svetopisemska žena, ko je našla izgubljeni denar.« Mejač pa trdi, da je njegova in tedaj se vname zaradi verige, ki ni vredna piti toliko kolikor stara konjska podkev, pravdanje in sicer ravnokotno pravdanje, kakršnega »peljejo tam gori na

Gozdaščini trmasti gorjani zaradi stare slive.« »Kjer ni ljubezni, tam je greh« in »greh rodi greh«, pravi nekje stari Primož. Zaman je vsako njegovo prigovarjanje, zaman vsi poizkusi Mine, da bi podala roko sprave Lizi, Mejačevi ženi! Svet ne stoji ob strani, ampak poseže vmes z zlobno besedo in podpohovanjem v osebi jezičnega bajtarja in spletkarja Drnolca. Konflikt med različnimi trmami se poostril do viška. Iz zakona med Janezom in Micko ne bo nič, ker je Marko namenil svojo hčer vsled mešetanja Drnolca Boltežarju, bahavemu gorjanu. In zaradi verige je tudi sodišče izpregovorilo svojo besedo. A oče Primož, ki je v družini nekaj »apostol miru«, sklene napraviti temu peklu konec in vzame verigo, da bi jo vrgel v globoko Krnico. Stoječ ob prepadu zapazi Mejača, ki hoče prepričati njegovo namero, se razburi in pade vsled nesrečnega slučaja sām čez rob globeli. Pred grozo in veličastjo smrti si podajo kmetske trme skesano roke in s tem konča ta viharni odlomek njihovega življenja.

Dejanje te vaše drame je tedaj sila primitivno, kakor so primitivni ljudje, ki nastopajo v njej. Zaradi ničvredne malenkosti se spro in zasovražijo, da je kaj! Trpljenje, ki vznikne iz vsega konflikta je sicer navidez precejšnje, a zdi se nam, da je obrnjeno preveč na zunanjo plat, kajti dušnih bojov ne preživijo ti ljudje bogve kakih. Mislimo pa, da je naš kmet človek, ki seže včasih z grčavo roko tudi globlje v svojo notranjost.

Razplet dramatičnega dejanja sloni na slučajni smrti očeta Primoža in to je velika hiba dela samega. Čitatelj in gledalec se morata tu nehote vprašati: Zakaj ta nepričakovana smrt? Ali morda zaradi vloge, ki je poverjena očetu Primožu od prvega hipa naprej? Ne, ker oče Primož govori sicer venomer o ljubezni in grehu, pa je vendar gotov, da bi se ne žrtvoval za svoje lepe, vzvišene ideje. Umre tedaj, ker tako pisatelj hoče in je nekaj »Deus ex machina«, ki razreši zamotani voz na najenostavnejši, a obenem tudi najneverjetnejši način.

Prihajajoč na ocenjevanje posameznosti tega Finžgarjevega dela naj omenimo na kratko še tole: Karakterizacija posameznih oseb, se je pisatelju posrečila. Tudi dejanje in razni prizori v njem so pravilno stopnjevani. S tem seveda ne mislimo trditi, da odgovarja ves razvoj dramskega dejanja različnim teoretskim maksimam, kakršne najdeš v vsaki študiji o drami in njeni konstrukciji, ker bi bilo tako ravnanje sila naivno. Mislimo namreč, da ima vsako dramsko dejanje že v sebi svoj zakon, po katerem se giblje zamota in razvozlja.

Jezik je lep, plastičen in krepak, kakršna je v resnici kmetska govorica. Prepleten je po potrebi z zdravim humorjem, sršenjo zbadljivostjo in drznimi primerami. V tem je Finžgar mojster, ki mu ga izlepa ne najdeš para. Pri njem se bo moral učiti, kdor nam bo hotel pisati zgodbe iz vaškega življenja.

Naj izpišemo nekaj posebnosti kmetskega govora, ki jih je umel pisatelj tako lepo porabiti:

— Pri tebi se nikoli ne ve, ali je vsekano ali je vbodeno. — Hodiš in hodiš semkaj, da se ljudje sujejo s komolci, ko me vidijo, pa nisi ne krop, ne voda. — Vlekel bom še do jeseni, potem se oženi. — Ali midva z mojim Frenekom se ne drživa kot dež na pratki. — Krave mukajo, ti se pa vrtiš tu kot muha v pajčevini. — Kar v dirindaj bo vse narejeno. — Čič ne da nič, brnjalo pa le malo. — Silne trme so to. Kar tišče, kot na roge napreženi voli.

Takega in enakega blaga je vlični knjižici obilo in vredno je, da si ga vsakdo sam ogleda.

Ker je igra namenjena tudi manjšim krajem, ji je na koncu pridejano še kratko, režijsko navodilo za najskromnejše odre.

J. S.—c.

Dom in Svet 1919. — Ko je po zakulisnem, a nič manj vročem boju z reakcionarno strujo prevzel leta 1914. uredništvo Dom in Sveta Izidor Cankar (bratranec pisatelja), ki je na Dunaju, kjer je študiral umetnostno zgodovino, privezal nase in vzgajal vse mlajše Dominsvetovce, je zadobil Dom in Svet nov, silen impulz, pretrgal vse vezi z dotedanjjo smerjo in se razvil v našo najboljšo literarno revijo. Novi urednik je s široko strokovno nabrazbo, ki si jo je še poglobil na inozemskih vseučiliščih v Lonvainu (kjer je bil učenec kardinala Mercierja) in Londonu in na potovanjih po Nemčiji, Franciji in Italiji, vlil v list s finim umetniškim čutom novega življenja in vsaka stran Dom in Sveta 1914—1918 nosi pečat njegovega duha in stremjenja po resni, zdravi duševni kulturi. Z močno roko, z zavestjo, da stoji za njim vsa mlada generacija, je razbil ozki obroč Lampé-Opekovega okostenelega moraliziranja in dvignil našo literarno kritiko iz nižin strankarsko-pristranskega ocenjevanja na višino stvarne in resne, iz ljubezni do dela in do prave umetnosti, z globokim čutom odgovornosti pisanege presojevanja. In nastopile so v Dom in Svetu mlade moči (od novelistov poleg Ivana Cankarja in Finžgarja: Stanko Majcen, Ivo Pregelj, France Bevk, Narte Velikonja, J. Pahor in pesniki: France Bevk, Janko Samec, Stano Kosovel, Joža Lovrenčič poleg Sardenka) s proizvodi, ki so si priborili upoštevanje in spoštovanje tudi pri »starinih« in ki so govorili nov jezik in bili živ izraz našega notranjega življenja in hlepenja po lepoti in resnici. Med to novo prekipeljoče življenje, še ne ustaljeno, vedno višje stremeče, vedno tišje govoreče, je uvrstil dr. Izidor Cankar poleg drugih modernih in klasičnih slik tudi reprodukcije najboljših naših upodabljaljajočih umetnikov, ki smo jih doslej zaničevali in podcenjevali, da smo začutili njih silno ustvarjajočo moč in se zavedli prostorčka na solncu evropske kulture. In kdor je videl ta dela Jakopiča, Tratnika, Groharja, Sternena, Dolinarja, Vavpotiča in drugih, se ne čudi, da žanje danes v Parizu na jugoslovanski razstavi slovenski oddelek izmed vseh treh plemen — izvzemši Meštrovcičeve plastike — najskromnejše in globoko priznanje kulturnega sveta. In velik del zaslug za razumevanje in cenjenje teh del v našem narodu ima ravno Dom in Svet z svojimi reprodukcijami in študijami o umetnosti.

Tako je postal Dom in Svet v letih 1914.—1918. najvernejše zrcalo slovenske kulture in zadnjih let našega kulturnega življenja v politični sužnosti in ponižanju ne more pravilno ceniti in oceniti, kdor ga ne pozna. Dobro se spominjam besed, ki mi jih je rekel pokojni **Ivan Cankar** nekega večera na Rožniku v enem češčih najinih pogovorov »v letih strahote«: »Z veseljem Ti priznavam, da je Dom in Svet pod Izidorjevim uredništvom naš najboljši list. Ko ga prebiram, se ne bojim za našo bodočnost!« Zato je tudi Ivan Cankar priobčeval v njem svoje najlepše, najtišje in najgloblje »Podobe iz sanj«.

Toda ob politični revoluciji na Slovenskem je zmanjkalo zmognih moč in Izidor Cankar je moral prevzeti glavno uredništvo »Slovenca« in poleg tega sodelovati

še kot član raznih svetov in Narodnega Veča. Burno politično življenje ga je odtrgalo od vsakega literarnega delovanja in posledica tega je bila, da je koncem oktobra lanskega leta odložil uredništvo Dom in Sveta. To je bil za nas najhujši udarec. Začutili smo, da smo ostali brez vodnika, ki bi nam kazal pot v tej zmešnjavi, ko so se zgodovinski dogodki prehitevali vsako uro, odločilni za obstanek našega naroda. Uredništvo je v sili prevzel dr. Jože Debevec, znani prevajalec Danteja, izvrsten klasicist, še boljši profesor, v družbi z dr. Joža Lovrenčičem, ki pa je bil takoj za tem poklican v Narodno predstavništvo. Toda Izidorja Cankarja — ni bilo. Tako je nastal v listu zastoj, najboljši sodruzniki so skoro vsi utihnil v pričakovanju skorajšnjega pomirjenja na politični areni in oživljenja novega treznega kulturnega delovanja. V tem znamenju izhaja letošnji Dom in Svet neredno in se bori z velikimi težkočami, ki bodo trajale vse doslej, dokler ne prevzame uredništva zopet Izidor Cankar. Zagotovil mi je sam, da stori to najkasneje s pričetkom novega letnika, vest, ki jo moramo s kulturnega stališča le iskreno pozdraviti in upati, da se bo dvignil list na prejšnjo višino in ostal važen faktor v slovenski književnosti.

Alojzij Res.

* * *

Vsebinska Dom in Sveta, 1918, št. 7. 12. (izšla o Božiču): **Članki:** F. S. Finžgar: Golobova njiva; dr. Josip Mal: Doneski k Vodnikovemu življenjepisu; Ksaver Meško: Otilija; Ivan Pregelj: Zadnji upornik; Alojzij Res: Noturno; Fr. Omerza: Mir; Viktor Steska: Dr. Janez Ludovik Schoenleben. — **Pesmi:** Alojzij Remec: Človek; Joža Lovrenčič: Kadar listje pada . . .; Dante Alighieri: La Divina Commedia; Joža Lovrenčič: Jesen; Alojzij Remec: Pri podružnici svetega Lénarta; France Bevk: Beg; France Bevk: Roza Marija; Joža Lovrenčič: Mlade sanje; Sova premišluje. — **Književnost:** Abditus: Problemi malega naroda (I. Dolenc). — Luč (Ivan Dornik). — Saremenik (Ivan Dornik). — Hrvatska Prosvjeta (Ivan Dornik). — Hrvatska Njiva (Ivan Dornik). — »Cesta« (Ivan Dornik). — František Dohnal: Problém Krista v moderni krásné literatuře (Ivan Dornik). — Cerkevni Glasbenik (J. Gaspersič); — Koledar Družbe sv. Mohorja v Celovcu za navadno leto 1919. (Dr. J. L.); — Slovenske večernice za pouk in kratek čas (dr. J. L.). — **Drobíž:** Novejše napake slovenskega sloğa (dr. A. Breznik). — Ob sklepu letnika. — Msgr. dr. Evğ. Lampé (†). — Popravek. — **Naše slike:** Igralec na gitaro (Antoine Watteau). — Smejoči se deček (Velazquez). — Portret Johna Chambers, zdravnika Henrika VIII. (Holbein mlajši). — Marijino darovanje (Metzinger Val.). — Saloma (Luini). — Papež Julij II. (Raffael). — Dom in Svet izhaja med vojsko šestkrat na leto v dvojnih zvezkih. Odgovorni urednik dr. Izidor Cankar, Ljubljana, Marijanisče. — Naročnina K 14'—, za dijake K 10'—.

Vsebinska Dom in Sveta, 1919, št. 1. 2. (izšla o Veliki noči): **Članki:** † Ivan Cankar: Kurenova modrost (zadnji Cankarjev spis); — Dr. Ivo Šorli: Kazalec na dvanajstih; — France Bevk: Kralj Asram; — Ivan Pregelj: Zadnji upornik; — dr. Ivan Pregelj: Ivan Cankar; — France Bevk: V kritju; — J. Pahor: V megli in morju. — **Pesmi:** France Bevk: Jasnina; — Joža Lovrenčič: Med vožnjo; — mladni noči; Gnezdo; — France Bevk: Zapuščena; — Dante Alighieri: La Divina Commedia (Prevel in razložil J. D.); — Alojzij Remec: Monolog; — Alojzij Remec:

Molitev. — **Jezikovne ocene:** Flaubert-Zupančič: Tri povesti (dr. A. Breznik). — **Književnost:** P. Stanislav Škrabec: Jezikovni spisi (dr. A. B.); — Ksaver Meško: Slika (dr. Joža Lovrenčič); — Milan Kuret: Jeklena maska (dr. Joža Lovrenčič); — Fr. Ločnikar: Srca malih (dr. Joža Lovrenčič); — dr. Joža Lovrenčič: Brstje iz vrta slovenskega pesništva (France Bevk); — dr. Ivan Pregelj: Valentin Vodnik (J. D.); — Koledar (Vestnik) XXXIII. šolske družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani (J. L.); — Bourget-Kopitar: Zmisl smrti (J. Debevec); — Sedem francoskih brošuric (J. D.); — dr. Ivan Grafenauer: Kratka zgodovina slovenskega slovstva; — Ljuboje Dlustuj: Silvije Strahimir Kranjčević (Joža Lovrenčič). — **Glasba:** Dva koncerta »Lisinskega« v Zagrebu (Fran Mlinar-Cigale); — Koncert Julija Betetto in Josipa Procházke (dr. Fr. Kimovec). — **To in ono:** Ob stoletnici Vodnikove smrti (Mal); — XV. slovenska umetniška razstava v Ljubljani (dr. Josip Regali); — Še o »Brstju« (dr. Joža Lovrenčič); — Peter Altenberg (France Bevk); — Anatole France (Fr. B.); — Brstje iz vrtov slovenskega pesništva (dr. Joža Lovrenčič); — Literarna drobtinica; — Potrebna opomba (dr. Joža Lovrenčič); — † Francé Zbanič (D.). — **Drobíž:** Cankarjev spomenik; — Nemška temeljitost (Fridolin Kaučič); — Posebno priznanje; — Rdeče vrste (France Bevk); — Misli (Ivan Pregelj); — Iz uredništva. — **Naše slike:** M. B. z dekletom (Luigi Vivarini); — »Trije zvezdogledi« (Girgione); — Sv. Justina (Moretto); — Objokovanje Krista (Andrej Sarto); — Urejujeta: dr. J. Debevec in dr. Joža Lovrenčič. — Naročnina K 25'—, za dijake K 20'—, 3.—6. štev. so izšle skupno v enem zvezku najbrže te dni.

AL. R.

* * *

Sprejeli smo te dni poštanim potom več številčk raznih revij američanskih Slovencev, o katerih hočemo spregovoriti prihodnjic.

NJIVA se dobi po vseh tobakarnah v mestu in na deželi. Cena 80 stot.

Naročnikom in čitateljem „Njive“.

Z današnje številke je pričel rok drugega četrletja. Ker se niso vsi odzvali našemu vabilu na naročnino drugega četrletja, uljudno prosimo še enkrat, da nam blagovolijo na priloženi nakaznici poslati naročnino. Radi tega smo poslali vsem dosedanjim naročnikom štirinajsto številko kot prvo drugega četrletja, v nadi, da se odzovejo našemu vabilu, ker smo v nasprotnem slučaju prisiljeni s petnajsto številko prenehati z dostavljanjem vestnika. »Njiva« je edini kulturni vestnik na našem ozemlju. Zato mora biti dolžnost in želja vsih Slovencev, da se »Njiva« razširi in da je na njo naročena sleherni hiša in bajta v tem ozemlju. Trdno smo prepričani, da nam nihče ne bo odrekel svoje pomoči temveč z iskrenim navdušenjem sodeloval pri tem kulturnem delu, ter poleg tega nabiral tudi novih naročnikov.

Upravništvo vestnika „Njiva“.

POSOJILNICA IN HRANILNICA V KOPRU

vnjižena zadruga z neomejenim poroštvom

Najstarejša zadruga ob jadranskem morju
ustanovljena l. 1884

Posoja zadružnikom na vknjižbe, pa
tudi na zastave in poroke.

Sprejema vloge tudi od nezadružnikov.

Urادuje v lastni hiši št. 802
na trgu Brolo, Koper (Istra)

Tržaška hranilnica in posojilnica

registrovana zadruga z omejenim poroštvom

Trst, Piazza Oberdan št. 2, I. nadstr.

(v lastni hiši) vhod po glavnih stopnicah.

POSOJILA DAJE na vknjižbo, na menice ter na
zastave in amortizacijo za daljšo dobo po dogovoru
ESKOMPTUJE TRGOVSKE MENICE.

HRANILNE VLOGE sprejema od vsakega, **3%**
če tudi ni ud, in jih obrestuje po

Večje stalne vloge na tekoči račun po dogovoru.

Rentni davek plačuje zavod sam. Vlaga se lahko po eno krono.
Ima varnostno celico (safe deposits).

Uradne ure: od 9 do 13. Telefon 952

Izplačuje vsak delavnik ob uradnih urah.

Vsi in od **povsod**, ki prihajate v Trst: zasebniki,
trgovci, župani, uradniki i. t. d. izvolite se oglasiti v
moji trgovini in nakupite česar potrebujete na drobno
ali na debelo.

Kam pa naj bi šli drugam?

Sprejmite moje srčne in domače pozdrave!

Na svidenje?

J. ŠTOKA - TRST

ULICA MILANO ŠT. 37

(prej Molino piccolo 19)

založna knjigarna, trgovina s papirjem, zaloga vseh
pisarniškiških predmetov i. t. d., cigaretnih papirčkkih,
vseh vrst i. t. d.

Ljubljanska kreditna banka

Podružnica v Trstu.

Centrala v Ljubljani.

Podružnice: Celje, Celovec, Gorica, Sarajevo, Split.

Dejniška glavnica: K 15.000.000

Rezervni zaklad: K 3.600.000

Obavlja vse v bančno stroko spadajoče posle. Sprejema
vloge v lirah na hranilne knjižice proti **3¹/₂%** obre-
stovanju, na žiro-račune proti **3%** obrestovanju.

Za na odpoved vezane vloge plača obresti po dogovoru.
Izvršuje borzne naloge in daje v najem varnostne celice.

Tel. št. 5-18. Blagajna je odprta od 9-13.

Tvrđka Race & drug

TELEFON 24-95 TRST TELEFON 24-95

Trg Venezia ex Giuseppina, Riva Grumula 2

prporoča svojim odjemalcem v mestu in na deželi
svojo zalogo prvovrstnih istrskih, italijanskih in dal-
matinskih črnih in belih vin po najnižjih cenah.

Ima na deželi svoji podružnici pri **Marku
Znidaršiču v Sežani** in pri g. **Martinu
Čebokin na Kozini**

Prot. trg. tvrđka A. FERFOLJA

Veletrgovina z vinom
žganimi pijačami
in deželnimi pridelki

TRST - Ul. Torre bianca 22

TELEFON št. 18-07

Kmečko delavska gospodarska zadruga v Dobravljah na Goriškem

prporoča svojim cenjenim odjemalcem svojo
veliko zalogo izbornih pristnih
vipavskih vin po zmernih cenah

KAVARNA UNIONE

TRST, ul. XXX ottobre št. 9

Shajališče slovenskih sodrugov

Preskrbljena je z mnogobrojnimi
časopisi in revijami

JADRANSKA BANKA

Delniška glavica K 30,000.000. Reserve K 8,500.000

CENTRALA: TRST

Via Cassa di Risparmio 5. ☐ Via S. Nicolò 9

PODRUŽNICE:

Dubrovnik, Dunaj, Kotor, Ljubljana,
Metković, Opatija, Split, Šibenik,
Zadar. -- EKSPPOSITURA: Kranj

Obavlja vse v bančno stroko spadajoče posle

SPREJEMA VLOGE

na hranilne knjižice proti $3\frac{1}{2}\%$ letnim
obrestim v bancogiro-prometu proti
 3% letnim obrestim. Na odpoved na-
vezane zneske sprejema po najugod-
nejših pogojih, ki se imajo pogoditi
od slučaja do slučaja

Daje v najem varnostne predale (Safes deposits)

Blagajna posluje od 9 do 13